

**З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ЮВІЛЕЙНИХ ВИДАНЬ
ДО СТОРІЧЧЯ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
(лист Є. Рєдіна до Й. Комарницького від 18 (24) квітня 1897 р.)**

Наприкінці ХІХ ст. – до столітнього ювілею освітньої реформи – спостерігалася активізація наукової думки з дослідження історії вищої школи в Російській імперії¹. Як підмітив В. Кравченко, авторами цих праць, як правило, були “люди європейської орієнтації, що тяжіли до активної участі у громадсько-політичному житті”, саме вони поповнювали лави партії кадетів, яку інколи називали через це “професорською”². Попри значну вже на той час історіографію³, за висновками В. Кравченка, “історія Харківського університету в другій половині ХІХ ст. лише починала набувати контурів предмета наукового дослідження”⁴.

Ідейним натхненником та одним з ініціаторів написання фундаментальної історії Харківського університету наприкінці ХІХ ст. виступив Д. Багалій. Саме під його редакцією колективом авторів була підготовлена монументальна праця з історії університету⁵, яка, за оцінками дослідників, на той час була наймасштабнішим проектом на території Російської імперії⁶. Як відмічав В. Ламанський, жоден інший університет, ні Московський, ні Болонський, не мав такої “Історії” як Харківський⁷.

¹ *Кравченко В.В.* Харківський університет, В.Н. Каразін і Д.І. Багалій (короткий історіографічний нарис) // Багалій Д.І. Вибрані праці. У 6 т. Т. 3: Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам), ч. 1 (1802–1815 гг.) / Упоряд., голов. ред., вступ. ст. В.В. Кравченко; Редкол.: В.І. Астахова та ін.; Комент. Т.Г. Павлова; Пер.: М.С. Лапіна та ін. Харків, 2004, с. 9.

² Там само, с. 9–10.

³ Див., наприклад, праці М. Лавровського: *Лавровский Н.А.* Замечания о первоначальной истории Харьковского университета. Харьков, 1869, 57 с.; *Лавровский Н.А.* О сношении Н.М. Каразина с Харьковским университетом // Русский архив, 1869, № 12; *Лавровский Н.А.* Из первоначальной истории Харьковского университета // ЖМНП, 1869, № 10.

⁴ *Кравченко В.В.* Вказ. праця, с. 21.

⁵ Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея. Харьков, 1908, VIII, 168, 390, XII с.

⁶ *Кравченко В.В.* Вказ. праця, с. 23, 35; *Павлова Т.Г.* Столетний юбилей Историко-филологического факультета: взгляд из XXI столетия // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалея; Вступ. ст. Т.Г. Павловой. Харьков, 2007, с. 9.

⁷ *Ламанский В.И.* Отзыв о сочинении Д.И. Багалея “Опыт истории Харьковского университета” (по неизданным материалам). – Т. 2 (с 1815 по 1835 г.). – Харьков, 1904 // Записки Академии Наук по историко-филологическому отделу. Отчет о 48-м присуждении наград гр. Уварова. СПб., 1904, т. 8, № 8, с. 26.

Подібним чином відгукувались про “Опыт истории Харьковского университета” Д. Багалія Д. Міллер та В. Савва: “Без перебільшення можна сказати, що жоден із руських університетів не має історії, задуманої і в значній своїй частині уже виконаної по такому широкому плану”⁸.

Подібний “максималізм” Д. Багалій виявив і в написанні разом зі своїм учнем Д. Міллером монументальної “Історії” міста Харкова⁹, над якою працював фактично одночасно з “Історією” університету: “Складаючи свою працю, ми прагнули дати таку історію Харкова, якої не мало жодне з міст України (Київ, Одеса) і міст колишньої Росії (Москва, Петербург, Воронеж, тощо)”¹⁰. Відтак цілком природно, що “ставивши собі завдання вивчувати історію Слобідської України не тільки з боку матеріальної, а й духовної культури і в звязку з сторічним ювілеєм Харківськ[ого] університету, що наставав у 1905 році, я задалегідь вирішив зібрати архівний матеріал і на підставі його скласти за широкою програмою та в великому масштабі, на зразок “Истории Харькова”, історію Харківського університету”¹¹.

Розробляти тему історії Харківського університету Д. Багалій розпочав з кінця 1880-х рр., підготувавши загалом понад 40 наукових праць¹². Ця тема стала однією з магістральних у науковій діяльності вченого, відобразивши як саму еволюцію його історичного світогляду, так і власну біографію¹³. Однак, попри те, що історіографічний аналіз як монографії Д. Багалія, так і колективної ювілейної праці з історії Харківського університету досить добре висвітлені в науці¹⁴, процес написання і збору матеріалу – власне сама “кухня” істориків, окрім деяких зауважень у вступі

⁸ *Миллер Д.И., Савва В.И.* Проф. Д.И. Багалей // Профессор Дмитрий Иванович Багалей. К двадцатипятилетней годовщине его учено-педагогической деятельности / Под ред. Е.К. Редина. Харьков, 1906, с. 7.

⁹ *Багалей Д.И., Миллер Д.П.* История города Харькова за 250 лет его существования (с. 1655 по 1905): Ист. моногр. Т. I (XVII–XVIII вв.). Харьков, 1905, II, 568 с.; Т. 2 (XIX-й и начало XX-го века). Харьков, 1912, IV, 973 с.; також: Альбом старинных планов г. Харькова, снимков его видов и портретов его деятелей: Приложение ко 2-му т. “Истории города Харькова”, составленной проф. Д.И. Багалеем и Д.П. Миллером; Предисл. Д.И. Багалей [с. 1–2]. Харьков, 1912, [2] с., 30 табл.

¹⁰ *Багалій Д.І.* Автобіографія. П’ятдесят літ на сторожі української культури // Багалій Д.І. Вибрані праці. У 6 т. Т. 1: Автобіографія. Ювілейні матеріали. Бібліографія / Упорядкув., вступ. ст., комент. В.В. Кравченка; Редкол.: В.В. Кравченко (голов. ред.) та ін. Харків, 1999, с. 150.

¹¹ Там само, с. 150.

¹² Див.: *Праці Д.І. Багалія // Багалій Д.І. Вибрані праці. У 6 т. Т. 1: Автобіографія. Ювілейні матеріали. Бібліографія / Упорядкув., вступ. ст., комент. В.В. Кравченка; Редкол.: В.В. Кравченко (голов. ред.) та ін. Харків, 1999, с. 474–525.*

¹³ *Кравченко В.В.* Вказ. праця, с. 23.

¹⁴ *Кравченко В.В.* Вказ. праця, с. 5–52; *Павлова Т.Г.* Указ. соч., с. 5–45.

та автобіографії Д. Багалія¹⁵, залишається за кадром історіографії. Частково заповнити цю лакуну і дає можливість лист Є. Редіна до Й. Комарницького від 18 (24) квітня 1897 р., що публікується нижче.

Безпосереднім приводом до написання “Опыта истории Харьковского университета” для вченого був ювілей вишу, що мав незабаром відбутись. Однак, на думку В. Кравченка, “Д.І. Багалій прийшов до історії університету одночасно через активну громадську діяльність та, ясна річ, своє захоплення історією краю”¹⁶. Сам Д. Багалій у вступі до свого дослідження визначав причину його написання таким чином: “Взятись за цю працю мене спонукає між іншим почуття глибокої вдячності до Харківського університету, що обрав мене 10 років тому викладачем з предмета руської історії. Я був тоді зовсім юним, спеціалістом-початківцем; за мною, так би мовити, не було наукового минулого. Звістку про це обрання я сприйняв не як заслужену нагороду, а як щасливу мрію, що здійснювалась і давала мені можливість віддатись улюбленим заняттям”¹⁷.

Таким чином, своє власне дослідження вчений розпочав ще задовго до офіційного рішення про святкування столітнього ювілею. Власне, ця ідея, як було відмічено, виникла під час написання історії Харкова і була логічним її продовженням. Написання книги, розпочатої на початку 1890-х років, зайняло понад 10 років. У результаті вийшла монументальна двотомна праця, що охоплювала період історії Харківського університету від заснування до 1835 р. – себто період дії першого університетського статуту. За цю працю автор здобув Уварівську премію і почесний відгук Академії наук¹⁸.

Спершу “Опыт истории Харьковского университета” Д. Багалія друкувався протягом 1893–1898 рр. частинами в “Записках Харьковского университета”. Цілісне ж видання першого тому побачило світ у 1898 р.¹⁹ Цілком природно, що уже в перших своїх публікаціях вчений між іншим зосередив увагу і на постатях харківських професорів²⁰. Та найбільше

¹⁵ Див.: Багалій Д.І. Автобіографія..., с. 150–151.

¹⁶ Кравченко В.В. Вказ. праця, с. 23.

¹⁷ Багалей Д.И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам), ч. 1 (1802–1815) // Багалій Д.І. Вибрані праці. У 6 т. Т. 3: Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам), ч. 1 (1802–1815 гг.) / Упоряд., голов. ред., вступ. ст. В.В. Кравченко; Редкол.: В.І. Астахова та ін.; Комент. Т.Г. Павлова; Пер.: М.С. Лапіна та ін. Харків, 2004, с. 67.

¹⁸ Павлова Т.Г. Указ. соч., с. 7.

¹⁹ Багалей Д.И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). Т.1 (1802–1815 гг.). Харьков, 1898, 1204 с.. 6 илл.

²⁰ Див., наприклад: Багалей Д.И. Удаление профессора Шада из Харьковского университета // Записки Харьковского университета. Харьков, 1899, кн. 1, с. 49–60; кн. 2, с. 1–135; Багалей Д.И. Профессор и ректор Харьковского университета Тимофей Федорович Осиповский // Харьковские губернские ведомости, 1911, № 15, с. 2.

уваги Д. Багалій присвятив постаті одного з натхненників заснування університету в Харкові – В. Каразину²¹, власне з публікації про якого символічно й розпочалась розробка вченим історії Харківського університету. Однак, такий ювілейний проект, як видання листів, творів та проектів В. Каразіна так і лишився незреалізованим²².

Офіційне рішення про відзначення столітнього ювілею Харківського університету було прийнято радою університету лише в 1902 р. Природно, що саме Д. Багалію було доручено розробити кошторис і скласти план ювілейних видань, як наслідок, вчений очолив і створений у жовтні 1903 р. відповідний редакційний комітет²³. Для написання історій конкретних факультетів були обрані відповідні редактори, з яких історико-філологічний факультет мав редагувати разом з Д. Багалієм М. Халанський²⁴.

Через брак часу було прийнято рішення взяти за основу Багаліївський “Опыт истории...” і підготувати цілісний нарис історії Університету, відклавши на потім написання фундаментальної історії. Написання загального нарису було доручено професорам історико-філологічного факультету В. Бузескулу, М. Сумцову та Д. Багалію, розбивши історію університету на відповідні періоди, з яких на частку останнього припадав саме перший період, що частково був уже ним добре розроблений, а саме 1805–1863 рр.²⁵ Загалом же, до написання біобібліографічної частини

²¹ *Багалей Д.И.* Чем обязан В.Н. Каразину Харьковский университет // Харьковский губернские ведомости, 1889, № 134, с. 2; *Багалей Д.И.* Деятели Харьковского университета: Роль В.Н. Каразина, С.О. Потоцкого и И.Ф. Тимковского в первоначальном устройении Харьковского университета // Харьковский губернские ведомости, 1891, № 301, с. 2; № 305, с. 2.

²² *Наріжний С.* Харківське історично-філологічне товариство // Праці Українського історично-філологічного товариства в Празі. Прага, 1944, т. 5, с. 160.

²³ *Павлова Т.Г.* Указ. соч., с. 8.

²⁴ Видання були присвячені трьом факультетам: історико-філологічному, фізико-математичному і медичному. Див.: Історико-філологічний факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалей. Харьков, 1908, VIII, 168, 390, XII с.; Физико-математический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / Под ред. И.П. Осипова и Д.И. Багалей. Харьков, 1908, VI, 357, 248, XIV с.; Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. И.П. Скворцова и Д.И. Багалей. Харьков, 1905–1906, V, 471, 314, XVI с. Також додатковий том: Ученые и учебно-спомогательные учреждения Харьковского университета (1805–1905 г.г.) / Под ред. проф. Д.И. Багалей и проф. И.П. Осипова. Харьков, 1911, 282 с.

²⁵ Це розділи перший (“Время действия устава 1804 года”) і другий (“Время действия устава 1835 года”). Див.: Історико-філологічний факультет Харьковского университета... Харьков, 1908, с. 42–99. Відповідно М. Сумцов написав розділ третій (“Время действия устава 1863 года”), а В. Бузескул – четвертий (“Время действия устава 1884 года”). Див.: Історико-філологічний факультет Харьковского университета... Харьков, 1908, с. 100–168. Див. також: Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / Д.И. Багалей, Н.Ф. Сумцов, В.П. Бузескул. Харьков, 1906, VII, 329, XIV с.

було залучено 37 авторів. Структурно випуски складались з короткого нарису історії факультетів та біобібліографічного словника професорів і викладачів. Сучасники самі подавали свої автобіографії зі списком публікацій, а також праці про своїх попередників. Відповідні автобіографії подали Д. Багалій²⁶ і Є. Редін²⁷. Окрім того до ювілейних видань останній підготував нарис історії Харківського історико-філологічного товариства²⁸.

Саме видання тому “Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905)”, на думку Т. Павлової, “заклало міцну джерельну базу для майбутніх історій освіти, науки, творчості найвідоміших учених Харкова”²⁹.

Природно, що роботу над новою для себе темою Д. Багалій розпочав з активного пошуку необхідних джерел та ретельного опрацювання наявної історіографії³⁰. В основу дослідження, як відмічав сам автор, були покладені насамперед матеріали архіву Харківського університету³¹. Дослідник намагався залучити якнайбільшу кількість матеріалу, для чого він звертався до всіх, “у кого є якісь (хоча б зовсім незначні) документи, що стосуються історії Харківського університету... повідомити їх мені для зняття копії”³². Але найкраще, на думку історика, “дарувати все це у наш Харківський історичний архів, в якому нещодавно створено особливе відділення паперів і листів місцевих університетських діячів”³³.

²⁶ Багалей Д.И. [Автобиография] // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багаляя. Харьков, 1908, ч. II: Биографический словарь профессоров и преподавателей, с. 334–341.

²⁷ Редин Е.К. [Автобиография] // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багаляя. Харьков, 1908, ч. II: Биографический словарь профессоров и преподавателей, с. 307–311.

²⁸ Редин Е. Историко-филологическое общество // Ученые и учебноспомогательные учреждения Харьковского университета (1805–1905 г.г.) / Под ред. проф. Д.И. Багаляя и проф. И.П. Осипова. Харьков, 1911, с. 90–106.

²⁹ Павлова Т.Г. Указ. соч., с. 14.

³⁰ Див., наприклад: Багалей Д.И. Материалы для истории Харьковского университета, открытые в архиве Министерства народного просвещения // Записки Харьковского университета. Харьков, 1899, кн. 1, с. 45–48; Багалей Д.И. Новые данные по истории университетского быта // СХИФО, 1911, т. 20, с. 536–565.

³¹ Багалей Д.И. Опыт истории Харьковского университета..., Харків, 2004, с. 64–65.

³² Багалей Д.И. Опыт истории Харьковского университета..., Харків, 2004, с. 65. Подібно вчений збирав матеріал і до історії міста Харкова: Багалей Д.И. Обращение о присылке материалов по истории г. Харькова. Харьков, 1901, 1 с.

³³ Багалей Д.И. Опыт истории Харьковского университета..., Харків, 2004, с. 66. Саме Д. Багалій створив відділ матеріалів діячів Харківського університету: Иванов Е. Исторический архив // Ученые и учебноспомогательные учреждения Харьковского университета (1805–1905 г.г.) / Под ред. проф. Д.И. Багаляя и проф. И.П. Осипова. Харьков, 1911, с. 119.

Саме це активне залучення значного архівного матеріалу до своїх досліджень особливо акцентується дослідниками творчості Д. Багалія³⁴. Варто нагадати, що саме Д. Багалій був ініціатором і багаторічним директором Харківського архіву, створивши цілу школу харківських архівістів.

Як відомо, на перших порах, як і загалом по всіх університетах Російської імперії, серед професорів і викладачів харківського вишу переважали іноземці. Не був винятком й історико-філологічний факультет, який протягом 1805–1835 рр. називався словесним. Проте варто відмітити, що цей факультет мав і свою особливість – протягом всієї своєї історії він був найменшим (така сама ситуація була у всіх вишах Російської імперії, наприклад, на 1880 р. у дев'яти університетах історики і філологи склали лише 11,3% від загальної кількості студентів³⁵). Різне зменшення кількості студентів на словесному факультеті Харківського університету на 1812 р. до 5 студентів, Д. Багалій пояснює двома причинами: 1) вжитими заходами для підняття престижу медичного факультету і 2) падінням словесного факультету внаслідок смерті і відходу низки видатних викладачів, серед яких був і професор класичної катедри Л. Умляуф³⁶.

У Харкові Умляуф пропрацював лише до 1807 р. і, таким чином, залишив досить мало про себе згадок у місцевих архівах. Тому, природно, що Д. Багалій намагався залучити й матеріали львівського періоду життя професора Умляуфа. Допомогти у цій справі зголосився його “незмінний секретар” Є. Редін, який і підготував лист до тодішнього ректора Львівського університету Й. Комарницького з проханням надати якісь відомості про професора Умляуфа за його львівський період. Такий альтруїзм Редіна пояснюється як його любов'ю до кореспонденції³⁷, так і взагалі корпоративною свідомістю вченого. Як відмічав М. Сумцов, Є. Редін “не упускав моменту послужити своїми знаннями Харкову та Харківському університету, з якими глибоко зріднівся”³⁸. Так, на прохання Д. Багалія Є. Редін провів дослідження церковних старожитностей Харкова, що було потрібно

³⁴ Данилевич В. Проф. Д.И. Багалей (1880–1905 г.г.) // Профессор Дмитрий Иванович Багалей. К двадцатипятилетию годовщины его учено-педагогической деятельности / Под ред. Е.К. Редина. Харьков, 1906, с. 10.

³⁵ Павлова Т.Г. Указ. соч., с. 16.

³⁶ Багалей Д.И. Опыт истории Харьковского университета... Харьков, 2004, с. 710.

³⁷ Див.: Сумцов Н. Человек золотого сердца (Профессор Егор Кузьмич Редин). Харьков, 1909, с. 10; Сумцов Н. По поводу кончины проф. Е.К. Редина // СХИФО, т. 19: Памяти профессора Егора Кузьмича Редина († 27 апреля 1908 г.), Харьков, 1913, с. 19.

³⁸ Сумцов Н. Памяти профессора Харьковского университета Егора Кузьмича Редина // СХИФО, т. 19: Памяти профессора Егора Кузьмича Редина († 27 апреля 1908 г.), Харьков, 1913, с. 3.

досліднику для написання історії м. Харкова³⁹. Прикметно, що Є. Редін сприйняв “*Universität Lemberg*” буквально, написавши листа німецькою мовою до одного з небагатьох професорів Львівського університету, хто читав лекції українською мовою і, очевидно, добре володів російською.

Постать професора Леопольда Умляуфа загалом присутня в дослідженні Д. Багалія⁴⁰. Хоча це й численні, але поодинокі згадки, з них, проте, можна дізнатись, що Умляуф був у числі перших дев’яти професорів Харківського університету. Вчений походив з Айхсфельда у Пруссії. До переходу на запрошення графа С. Потоцького у 1803 р. в Харківський університет був професором німецької літератури у Львівському університеті. В Харкові Л. Умляуф обійняв катедру класичної філології, де викладав латинську мову та естетику, а також латинську і німецьку літературу; ад’юнктом при професорі з латинської мови був Пакі де Савиньї. По катедрі класики Умляуф, окрім самої латинської мови, викладав римські старожитності, естетику, декламацію, читав зі студентами Саллюстія та Горація. Саме Умляуф став першим деканом словесного факультету, а також членом вченої ради та правління університету. По смерті Умляуфа класичну катедру тимчасово посів Беллен де Баллю, а німецьку філологію – історик Рейт. Окрім викладацької діяльності, у 1806 р. професор мав відрядження на візитацію в навчальні заклади Полтавської та Чернігівської губернії, де він оглянув училища у Полтаві, Прилуках та Ромнах, а також Волковське, Охтирське і Богодухівське – у Харківській губернії.

Умляуф у Харківському університеті, як і багато інших іноземців, наприклад, Гамперле чи Шмерфельд, майже нічого не друкував, а єдиною його працею в цей період була актова промова: “*De arrogantia in litteris*” (“Про самовпевненість у науці”). Умляуф був насамперед викладач, а вже потім науковець. З того, що в нього з латинської мови (та ще в історика Рейта) студенти отримували найнижчі оцінки, можна виснувати, що він був досить вимогливим викладачем. Однак і рівень підготовки вступників Харківського університету на той час явно бажав кращого. Можливо, саме ця неможливість самореалізації і стала причиною самогубства Умляуфа у 1807 р. У цьому плані прикметно, що на питання про причини спроби суїциду, поранений лише відповів: “Я нещасливий, але невинен”⁴¹.

³⁹ Багалей Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова... Т. 1, с. 340. Проте своє дослідження Є. Редін видав і окремою брошурою: *Редин Е.К. Материалы к изучению церковных древностей Украины. Церкви города Харькова*. Харьков, 1905, 64 с.

⁴⁰ Див.: Багалей Д.И. Опыт истории Харьковского университета..., Харьков, 2004, с. 181, 182, 230, 236, 361, 362, 365, 379, 499, 504, 517, 521, 633, 655, 465, 693, 710, 729, 773, 829–833, 838, 863, 882, 968, 1027, 1028.

⁴¹ Багалей Д.И. Опыт истории Харьковского университета..., Харьков, 2004, с. 829.

Проте якихось слідів інформації про діяльність Л. Умляуфа у Львові у праці Д. Багалія немає. Так само відсутня ця інформація і у відповідних статтях, написаних Г. Шульцем та Г. Ірмером⁴². З цього можна виснувати, що адресат не відписав, або ж просто не зміг знайти потрібну інформацію. Однак, з того, що лист зберігається в архіві Народного дому у Львові, можна виснувати, що Й. Комарницький намагався допомогти харківським колегам у важливому для них питанні, проте переадресувавши його до Народного дому.

Очевидно, цей лист так і лишився поодиноким у контактах Є. Редіна з львівськими колегами. Однак він якісно доповнює як біографію Є. Редіна, так і Й. Комарницького. На відміну від першого⁴³, останній представлений в українській історіографії фрагментарно. Маємо лише енциклопедичні статті⁴⁴ та поодинокі згадки в узагальнених працях з історії Львова⁴⁵, що не відповідає тій ролі, яку відігравав вчений у житті Львова і Львівського університету кінця XIX ст.

Натомість Д. Багалій з “Історією Харківського університету” увійшов у XIX ст. – період так званого українського націотворення, що й було цілком суголосним громадській діяльності вченого: “Через історію освіти на Слобожанщині Д.І. Багалій фактично доводив приналежність краю до української історії”⁴⁶. В науковому плані дослідження вченого створило “потужний фактологічний фундамент для подальшого дослідження історії Харківського університету”⁴⁷. На цій рисі праці Д. Багалія

⁴² Историко-филологический факультет Харьковского университета... Харьков, 1908, ч. II: Биографический словарь профессоров и преподавателей, с. 146, 355.

⁴³ Хоча в одному з останніх видань з історії Харківського університету не згадується ні Л. Умляуф, ні Є. Редін: Харківський університет XIX – початку XX століття у спогадах його професорів та вихованців: У 2 тт. Т. 1 / Укл.: Б. П. Зайцев, В. Ю. Івашенко, В. І. Кадеев, С. М. Куделко, Б. К. Мигаль, С. І. Посохов; Вступ. стаття В. І. Івашенко; Наук. ред.: С. І. Посохов. Харків, 2010, 540 с.; Харківський університет XIX – початку XX століття у спогадах його професорів та вихованців: У 2 тт. Т. 2 / Укл.: Б. П. Зайцев, В. Ю. Івашенко, В. І. Кадеев, С. М. Куделко, Б. К. Мигаль, С. І. Посохов; Наук. ред.: С. І. Посохов. Харків, 2010, 550 с.

⁴⁴ Боднар Г., Глистюк Я. Комарницький (Komarnicki) Йосиф // ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. Т. 1: А–К. Л., 2011, с. 639; Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Т. 3: Зернове господарство – Крушельницький / Головою. ред. В. Кубійович; репринтне перевидання в Україні. Львів, 1994, с. 1088. “Енциклопедія Львова” відсутня в усіх центральних київським бібліотеках, тому про неї говорити не маємо можливості.

⁴⁵ Див. наприклад: Качмар В. Вища школа // Історія Львова. У трьох томах / Редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Т. 2. Львів, 2007, с. 351.

⁴⁶ Кравченко В. В. Вказ. праця, с. 22, 31; Багалей Д. І. Опыт истории Харьковского университета..., Харків, 2004, с. 67–68.

⁴⁷ Кравченко В. В. Вказ. праця, с. 27.

наголошували й колеги вченого Д. Міллер та В. Савва: “Опыт” важливий тим, що в ньому даються відомості не лише про те, хто, чому і як навчав, навчався і жив, але і як, прямо і опосередковано, впливав університет на навколишнє життя і що отримував від життя. ... Через всю масу наведеного ним фактичного матеріалу червоною ниткою проходить думка про зв’язок університету з історією руської культури взагалі і місцевої зокрема”⁴⁸.

Відтак, значний матеріал з “Історії” Харківського університету Д. Багалій включив до “Історії Слобідської України” (Харків, 1918)⁴⁹, виданій за незалежної Української Держави гетьмана Скоропадського. У цьому виданні автор, між іншим, наголошував, що “Харківський університет на протязі 100 років свого існування багато зробив для України – про се можна знайти цікаві звістки у виданих під мою редакцією ювілейних університетських виданнях – для пізнання і землі, і населення України, і можна тільки висловити бажання, щоб тепер, коли для сього нема ніяких перепон, коли для української мови, здається, настала воля – щоб тепер праця університету у сьому напрямкові поширилася, а не зменшилася, а особливо – щоб не було ніякого ворогування проти сього поширення”⁵⁰. З того часу, як були висловлені ці слова, минуло майже сто років, а оптимізм Д. Багалія щодо української мови так і залишається лише оптимізмом і в новій українській державі та Харківському національному університеті імені В. Каразіна.

Лист Є. Редіна до Й. Комарницького зберігається у фонді Народного дому (ф. 2) Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника. Лист подається мовою оригіналу з паралельним перекладом українською мовою. Орфографічні помилки автора у німецькому тексті відмічені курсивом.

1. *Є. Редін – Й. Комарницькому, Харків – Львів, 18 (24) квітня 1897 р.*

Charkow, 18(24).IV.[18]97.

Hochgeehrter Herr Rektor!

Nach einigen Jahren feiert die Kaiserliche Charkower Universität ihr hundertjähriges Jubiläum (1905). Zum Feste wird die Geschichte der Universität von Professor Bagalei, wie von andern Professoren vorbereitet. In dieser

⁴⁸ Міллер Д.И., Савва В.И. Указ. соч., с. 7–8.

⁴⁹ Багалій Д.І. Історія Слобідської України. Харків, 1918, 308 с.; іл. 2-ге видання: Харків, 1990, 255 с., іл.

⁵⁰ Багалій Д.І. Історія Слобідської України / Автор передмови і коментаря В.В. Кравченко. Харків, 1990, с. 219.

“Geschichte der Universität” werden die Biographien sämtlichen Professoren, so wie ihre Porträts eingetragen werden.

Inmitten der ersten Professoren unserer Universität nimmt den ersten Ehren-Platz der gewesene Professor der Universität Lemberg (Lwow) Professor Leopold Umlauf (bis 1803).

Wenn sich in Ihren Universität das Porträt dieses Gelehrten befindet, oder wenn es Ihnen bekannt ist, wo ein solches jemals gedruckt worden ist, so bitten wir Sie höflichst uns die Möglichkeit zu verschaffen von diesem Porträt Nutzen ziehen zu können zur Zierde der Blätter zur “Geschichte der Universität”.

Sämtlichen Spesen für die fotografische Aufnahme des Porträts und über Übersendung desselben nimmt unserer Universität auf sich. Wenn sich in dem Archiw Ihrer Universität welche Dokumente über das Verbleiben Prof[essor] Umlauf’s in Russland befinden, sind Sie so gütig selbige uns zuzusenden. Wir senden Ihnen dieselben mit Dank zurück. Sollten dieselben aber nicht versendbar sein, so bitten wir höflichst die Copie jener Dokumente.

Für alles wird unsere Universität Ihnen höchst dankbar sein und wird es sich zu Pflicht rechnen selbiges in der Jubiläumsschrift beizumerken.

Das Porträt und Dokumente bitten mit folgender Adresse zu versehn: Charkow (Russland), Universität, dem Herrn Professor Bagalei.

Mit Hochachtung
Professor der Charkower Universität
und Direktor des Museums der schönen Künste
bei selb[er] Universität
g. *Redin*.

ВР ЛННБС, ф. 2 (НД), од. зб. № 362, п. 79, арк. 270–271.

Переклад

Харків, 18(24).IV.[18]97 [року].

Високошановний пане ректоре!

Через кілька років Харківський імператорський університет святкуватиме свій столітній ювілей (1905). До свята професором Багалієм⁵¹,

⁵¹ Багалій, Дмитро Іванович (1857–1932) – відомий український історик, археографі, архівіст, громадський та політичний діяч. Випускник Київського університету, учень В. Антоновича. Академік УАН (1918 р.). Доцент, професор і ректор (1906–1910 рр.) Харківського університету. В центрі наукових інтересів вченого була насамперед історія Слобідської України. Д. Багалій став ініціатором і редактором ювілейних видань до столітнього ювілею Харківського університету (Историко-филологический факультет Харьковского университета

а також іншими професорами⁵² готується історія університету. В цю “Історію університету”⁵³ будуть включені біографії усіх професорів, як і їхні портрети.

З-поміж перших професорів нашого університету найпочесніше місце займає колишній професор Львівського університету, професор Леопольд Умляуф⁵⁴ (до 1803 [року]).

Якщо у Вашому університеті знаходиться портрет цього вченого, або якщо Вам відомо, де такий було надруковано, ми уклінно просимо Вас надати нам можливість скористатися цим портретом для прикраси сторінок “Історії університету”⁵⁵.

Усі витрати на фотографічну зйомку портрету та його пересилання наш університет бере на себе. Якщо в архіві Вашого університету знаходяться які-небудь документи про перебування проф. Умляуфа в Росії, чи не були б Ви такі ласкаві надіслати їх нам. Ми із вдячністю відішлемо їх Вам назад. Якщо ж вони не можуть бути надіслані, ми уклінно просимо копію тих документів.

за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багаля. Харьков, 1908, VIII, 168, 390, XII с.; Физико-математический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / Под ред. И.П. Осипова и Д.И. Багаля. Харьков, 1908, VI, 357, 248, XIV с.; Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. И.П. Скворцова и Д.И. Багаля. Харьков, 1905–1906, V, 471, 314, XVI с.). Окрім того вчений підготував власну монографію до ювілею університету: *Багалій Д.И.* Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). Т. 1 (1802–1815 гг.). Харьков, 1898, 1204 с., 6 ил., порт.; 2-е видання: Багалій Д.И. Вибрані праці. У 6 т. Т. 3: Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам), ч. 1 (1802–1815 гг.) / Упоряд., голов. ред., вступ. ст. В.В. Кравченко; Редкол.: В.И. Астахова та ін.; Комент. Т.Г. Павлова; Пер.: М.С. Лапіна та ін. Харків, 2004, с. 53–1152; Т. 2 (с 1815 по 1835 г.). Харьков, 1904, 1136 с.

⁵² Співредактором тому був Михайло Григорович Халанський (1857–1910) – випускник і професор по кафедрі російської літератури Харківського університету. Автором статті, присвяченої професору Леопольду Умляуфу по кафедрі класичної філології був Григорій Федорович Шульц (1853–1980) – філолог-класик, випускник і професор Харківського університету; як викладача німецької мови – Ірмер Герман Юлійович (1853 – ?) – також викладач німецької мови в Харківському університеті (з 1889 р.). Див.: *Шульц Г.Ф.* Умляуф Леопольд Адамович // Историко-филологический факультет Харьковского университета. Харьков., 1908, ч. II: Биографический словарь профессоров и преподавателей, с. 146; *Ірмер Г.Ю.* Умляуф Леопольд Адамович // Историко-филологический факультет Харьковского университета. Харьков., 1908, ч. II: Биографический словарь профессоров и преподавателей, с. 355.

⁵³ Див.: Историко-филологический факультет Харьковского университета. Харьков, 1908.

⁵⁴ Умляуф, Леопольд Адамович (1758–1807) – доктор філософії, філолог-класик, германіст. Походить з Німеччини. Працював у Львівському університеті, де став фундатором львівської школи німецької філології. Згодом (1803–1807) – екстраординарний професор латинської мови та словесності в Харківському університеті, де також викладав німецьку мову.

⁵⁵ Портрет Л. Умляуфа відсутній в “Історії” Харківського університету. Див.: Историко-филологический факультет Харьковского университета....

Наш університет буде надзвичайно вдячний Вам за все, і вважає тиме своїм обов'язком вказати це у ювілейному виданні.

Портрет і документи просимо спрямувати на таку адресу: Харків (Росія), Університет, пану професору Багалію.

З глибокою повагою
професор Харківського університету та
директор Музею красних мистецтв
при цьому ж університеті
Рєдін.

ДОДАТОК

Умляуф Леопольд Адамович народився в 1758 році в Айхсфельді, в провінції Саксонія королівства Пруссії. Отримавши добру освіту дома і в гімназії, він вступив в Ерфуртський університет, а згодом перейшов у Віденський. Отримавши ступінь доктора він був запрошений екстраординарним професором у Лембергський університет. 1-го жовтня 1803 р. вступив на російську службу, на запрошення попечителя графа С.О. Потоцького, професором латинської літератури та естетики в Харківський університет. Окрім предметів своєї катедри, він викладав ще німецьку літературу. В 1805 р. він був обраний деканом словесного факультету і членом навчального комітету. Один раз він був відряджений для візитації в Полтавську і Чернігівську губернії. 23 січня 1807 р. він помер від нервового приступу, залишивши по собі пам'ять як про талановиту, пряму і відверту людину і надійного товариша, що вирізнявся прив'язаністю до корпорації, членом якої він був. Після нього не залишилось наукових праць. Опублікована лише його промова, виголошена на акті 17-го січня 1806 р. “De arrogantia in litteris” (“Про самовпевненість у науці”), в якій він захоплено громив тих учених, особливо філологів, які, у гонитві за славою, без належного вивчення того, що зроблено іншими, визнаючи лише свої умовиводи остаточними істинами, шкодять науці і підривають довіру до неї.

Григорій Шульц.

Умляуф Леопольд Адамович, вільних наук і філософії доктор, професор катедри латинської літератури і естетики, викладав, окрім своєї спеціальності, ще з 1805–1808 р.: 1) критичний розбір німецьких письменників: Клопштокової Мессіади⁵⁶, 2) з тими нововступившими студентами, знання німецької мови яких було недостатнім для прослуховування вищезазначених лекцій, він читав найлегших німецьких авторів і при тому методом більше граматичним.

Герман Ірмер.

⁵⁶ Клопшток, Фрідріх Готліб (1724–1803) – видатний німецький поет, автор знаменитої поеми “Мессіада” (“Messias”).